

ARIE, O PROVOCARE A DIALOGULUI RELIGIOS

Ps. Drd. Ionuț Mircea Șerban AVRAM

Școala Doctorală de Teologie și Studii Religioase,

Facultatea de Teologie Catolică,

Universitatea din București, Romania

avramazs@yahoo.com

ABSTRACT: Arie, a challenge to religious dialogue.

This article examines the figure of Arius and the heresy that bears his name, focusing on the impact of Arianism on the early Church. By situating Arius within the historical and theological framework of the fourth century, the study highlights how his teaching triggered one of the most severe dogmatic crises, compelling the Church at the First Ecumenical Council of Nicaea (325) to articulate a clear definition of the relationship between the Father and the Son. Through an analysis of the *Thalia*, Arius' political support, and the firm opposition of figures such as Athanasius of Alexandria, the paper emphasizes both the dangers of the heresy and its paradoxical role in clarifying Trinitarian doctrine. Furthermore, it considers the social and ecclesial consequences of Arianism, as well as the imperial interference in doctrinal matters. The conclusion stresses that, although officially condemned, Arianism persisted as a long-standing theological challenge and a negative yet necessary reference point for understanding the development of Christian dogma.

Keywords: *Arius, Arianism, Council of Nicaea, Athanasius, Trinity, Constantine the Great.*

Introducere

Prin radicalitatea pozițiilor sale, Arie nu doar că a pus sub semnul întrebării învățătura curată a Sfintei Treimi, ci a creat un precedent periculos, netezind drumul spre alte erezii hristologice și trinitare. Viața și opera sa se constituie într-un reper negativ, un avertisment pentru întreaga Tradiție creștină, dar și într-un punct de plecare al reflecției patristice asupra raportului dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Personalitatea lui Arie are mai multe aspecte importante. Se amintește adesea de compunerea „Taliei”, un poem teologic de factură populară, redactat în hexametri, care împletea speculația doctrinară cu elemente ritmice și melodice. Există chiar o tradiție legendară conform căreia „Talia” ar fi fost inspirată de o fată de care Arie fusese îndrăgostit în tinerețe, fapt care ar sugera o dimensiune umană, pasională, ascunsă sub masca teologului riguros. De asemenea, textul a fost pus pe note muzicale, ceea ce a contribuit la răspândirea rapidă a ideilor ariene, mai ales în rândul credincioșilor simpli. Într-o epocă în care cultura orală¹ avea o influență majoră, cântecele și imnurile ariene au funcționat ca un instrument de propagandă², concurând cu imnografia ortodoxă a lui Efreim Sirul sau a altor Părinți.

Un alt element legendar, dar cu o puternică încărcătură simbolică, este episodul confruntării dintre Arie și Nicolae, episcopul de Mira-Lichiei, în cadrul Sinodului de la Niceea (325). Tradiția afirmă că, scandalizat de blasfemiile lui Arie, Nicolae l-ar fi palmuit în fața adunării, gest sancționat temporar de împărat și de ceilalți episcopi, dar reabilitat ulterior. Deși istoricitatea acestui episod este discutabilă, el rămâne un simbol al reacției ferme a Bisericii în fața ereziei și al limitelor toleranței doctrinare.

Atunci când vorbim despre învățătura Sfintei Treimi și misterul pe care aceasta îl cuprinde, este imperios necesar să ne raportăm și la Arie și arianism. Negarea consubstanțialității Fiului cu Tatăl, reducerea lui Hristos la o creatură superioară, dar nu egală cu Dumnezeu, au obligat Biserica să formuleze, prin Simbolul niceean, un limbaj dogmatic clar: „Fiul este de o ființă (homoousios) cu Tatăl”. Astfel, paradoxal, prin provocarea³ pe care a adus-o, Arie a determinat definirea ortodoxiei trinitare.

În istoria Bisericii creștine universale din primele veacuri, arianismul ocupă un loc de frunte nu doar prin răspândirea sa, ci și prin rezistența îndelungată în rândul diverselor popoare germanice și prin consecințele sale asupra unității Bisericii. De aceea, studiul vieții și ereziei lui Arie nu este un simplu exercițiu de arheologie teologică, ci o reflecție necesară asupra modului în care Biserica a înțeles să își apere identitatea și să transmită nealterat misterul Treimii.

1 Randy Alcorn, *În sfârșit acasă*, Editura Hypogrammos, Oradea, 2007, p. 37.

2 William Schauermann, *The End of Law*, Oxford University Press, Oxford, 2019, pp. 63-65.

3 Richard Sorabji, *The Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*, Editura Routledge, Aldershot, 2006, p. 44.

Arie Teologul

Arie, preot al bisericii Baucalis din Alexandria, este recunoscut drept inițiatorul curentului teologic ce îi poartă numele și care avea să provoace una dintre cele mai semnificative crize dogmatice ale Bisericii primare. Potrivit lui Pâclișanu, în formarea sa intelectuală un rol deosebit l-a avut școala lui Lucian din Antiohia, unde Arie și-a însușit nu doar o metodă exegetică raționalistă, ci și o anumită orientare teologică marcată de spirit critic. În cadrul acestei școli, Arie l-a cunoscut pe Eusebiu de Nicomedia – viitor episcop al Nicomediei și, ulterior, al Constantinopolului – care va deveni unul dintre principalii săi susținători și un personaj influent în apropierea de împăratul Constantin cel Mare.

Lucian de Antiohia, considerat maestrul spiritual al lui Arie, provenea din tradiția lui Pavel de Samosata, fapt care i-a atras, într-o primă fază, excomunicarea. Totuși, ulterior a fost reprimat în sânul Bisericii și și-a încheiat viața ca martir în anul 312, în timpul persecuțiilor lui Dioclețian. Această ambivalență a moștenirii lui Lucian reflectă tensiunile teologice ale epocii și explică parțial de ce Arie a îmbinat o viziune filosofică înaltă cu o abordare critică a tradiției trinitare.

Deși Arie este unanim condamnat de Tradiția creștină ca eretic⁴, un examen istoric și critic asupra vieții sale relevă că el a fost, fără îndoială, un spirit preocupat de întrebările fundamentale ale filosofiei și teologiei. Intențiile sale pot fi interpretate ca nobile în măsura în care urmăreau o formulare rațională și coerentă a raportului dintre Tatăl și Fiul, chiar dacă soluțiile propuse s-au dovedit contrare credinței ortodoxe. Din această perspectivă, figura lui Arie nu trebuie înțeleasă exclusiv în cheie negativă, ci și ca un stimul pentru dezvoltarea ulterioară a gândirii dogmatice și pentru definirea clară a doctrinei Sfintei Treimi.

Teologia lui Arie⁵

1. Unul este Dumnezeu, necreat și etern.
2. Tot ce este în afara Lui este creația Lui din nimic.

4 Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol IV, Editura Polirom, București, 2007, p. 392.

5 Învățăturile lui Arie se găsesc: 1) În scrisoarea către prietenul și protectorul său, lucianist ca și el, episcopul Nicomediei (Theodoret. Ist. Bis. 1.4); 2) în scrisoarea către episcopul său, Alexandru al Alexandriei (Epiphanius Haereses 70, 7-8 și Atanasie. De synodis 16,3) în fragmentele scrisorii sale Thalia conservată de Sf. Atanasie în Apologia contra Arianos I. 5, 8, 9, și în De synodis c. 15,4).

3. Prima Creație și Creatură este Cristos.
4. Fiul nu e de substanță cu Tatăl, este creat din nimic.
5. Fiul este Creația care mijlocește între om și Dumnezeu.
6. Fiul nu e Dumnezeu, este o Creatură adoptată prin grație.
7. Fiul este Instrumentul prin care Dumnezeu a salvat lumea.

Erezia lui Arie s-a răspândit rapid atât în rândul laicilor, cât și al clerului, datorită talentului său oratoric și vastelor cunoștințe teologice. Discursul său clar și atractiv i-a permis să câștige numeroși adepți și să provoace tensiuni considerabile în comunitățile creștine. Situația a devenit atât de gravă încât Eusebiu al Cezareei remarcă, cu amărăciune, că „nu era nicio Biserică nedezbinată”.

În urma propagării neobosite a învățăturilor sale, Arie a fost excomunicat și s-a retras în Palestina, unde a continuat să desfășoare o intensă activitate de prozelitism. De acolo, a apelat la sprijinul prietenului său, Eusebiu de Nicomedia, un episcop influent, apropiat al curții imperiale. Acesta l-a introdus în anturajul familiei imperiale, ceea ce a conferit mișcării ariene o platformă puternică de susținere politică și eclezială.

Reacția episcopului Alexandru al Alexandriei a fost promptă: în anii 320/321 a convocat un sinod local la care au participat aproximativ o sută de clerici, sinod ce a condamnat oficial erezia ariană. Totuși, presiunile lui Eusebiu de Nicomedia au încercat să submineze hotărârile sinodului, fără a reuși însă să obțină rezultatul dorit. În replică, Alexandru a rămas ferm, iar Eusebiu, la rândul său, a convocat un sinod în Bitinia, prin care a încercat să reabiliteze relația cu Arie și adepții săi. Conflictul a escaladat, iar Alexandru l-a afurisit pe Eusebiu, redactând o scrisoare enciclică adresată și Papei Silvestru, în care denunța atât pe Arie, cât și pe susținătorii acestuia.

În același timp, Arie și-a redactat lucrarea *Thalia*, o prezentare versificată a doctrinelor sale, concepută într-o formă accesibilă și memorabilă pentru popor. Prin recitări și cântări, ideile ariene se fixau ușor în memoria colectivă, ceea ce a contribuit la răspândirea lor largă. Această dispută doctrinară nu a rămas fără ecou în societatea vremii: divergențele dintre creștini au devenit atât de vizibile încât păgânii ajunseseră să le ridiculizeze în spectacolele teatrale, transformând polemica teologică într-un subiect de satiră publică.

Pe acest fundal tensionat, după victoria asupra lui Liciniu, împăratul Constantin a încercat să restabilească pacea religioasă în imperiu.⁶ El a

6 Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane*, Harper Collins Publishers, New York, 1957, p. 12.

adresat o scrisoare conciliantă către Arie și Alexandru, îndemnându-i să depășească neînțelegerile. Totuși, lipsa înțelegerii profunzimii teologice a dispune a făcut ca apelul său la unitate să rămână fără rezultat. În fața impasului, Constantin, probabil sfătuit de episcopul Hosius de Cordoba, a convocat primul Sinod Ecumenic de la Niceea, desfășurat în anul 325.

Numărul participanților la sinod nu este cunoscut cu exactitate. Eusebiu al Cezareei, martor ocular, menționează peste 250 de episcopi însoțiți de clerici și diaconi, în timp ce Sfântul Atanasie consemnează cifra de 318, păstrată ulterior de tradiție. Papa Silvestru nu a participat personal, dar a trimis doi reprezentanți, pe preoții Victor și Vincențiu. Înaintea deschiderii oficiale, dezbaterile dintre tabere au fost intense, însă fără a produce consens. Împăratul Constantin a inaugurat solemn lucrările conciliului, „apărând în mijlocul lor ca un înger al lui Dumnezeu”, potrivit mărturiei contemporane. Au urmat discuții aprinse, la care împăratul a participat activ, conturându-se în final trei mari orientări teologice distincte:

1. Arieni originali, sau puri, ce se țineau întru tot de învățătura ereticului Arie;
2. Ortodocșii, conduși de diaconul Alexandru;
3. Moderații, conduși de Eusebiu al Nicomedie.

În urma lucrărilor Sinodului de la Niceea, Biserica a adoptat primele opt articole ale Crezului creștin⁷, menite să definească limpede raportul dintre Tatăl și Fiul și să respingă orice tentativă de diminuare a divinității Fiului. Prin această formulare, termenul *homoousios* („de o ființă”) a fost consacrat ca expresie centrală a ortodoxiei trinitare. În același timp, sinodul a pronunțat condamnarea lui Arie și a adepților săi apropiați, Theonas și Secundus, care au refuzat să subscrie hotărârilor sinodale. De asemenea, episcopii Eusebiu de Nicomedia și Theognis din Niceea, pentru sprijinul acordat arienilor, au fost exilați în Galia din ordinul împăratului Constantin, ceea ce arată fermitatea cu care autoritatea imperială a susținut hotărârile sinodale.

Exilul nu a durat însă mult. După trei ani, atât Eusebiu, cât și Theognis au fost reprimiți în scaunele lor episcopale, fapt care dovedește fragilitatea echilibrului dintre puterea imperială și disputele teologice interne. În paralel, Biserica Alexandriei trecea printr-o tranziție importantă: moartea

7 Eusebiu de Cezareea, *Viața împăratului Constantin și alte scrieri*, București 2012, p. 137.

episcopului Alexandru, la o vârstă înaintată, a deschis calea succesiunii. Scaunul episcopal a fost ocupat de Atanasie, personalitate remarcabilă prin erudiție și fermitate doctrinară, care avea să devină una dintre figurile emblematice ale luptei anti-ariene și un apărător neînduplecat al definițiilor niceene.

Astfel, deși Sinodul de la Niceea părea să fi tranșat definitiv chestiunea ariană, realitatea istorică a arătat că disputa era departe de a fi încheiată. Reabilitarea unor episcopi filo-arieni și presiunile exercitate ulterior asupra lui Atanasie demonstrează că, dincolo de proclamările solemne, lupta pentru păstrarea unității și ortodoxiei trinitare avea să continue încă multe decenii.

Atanasie de Alexandria

Atanasie al Alexandriei rămâne una dintre figurile emblematice ale creștinismului primar. „Mare învățat, mare scriitor, orator și teolog, Atanasie a fost, înainte de toate, un dârz și statornic apărător al credinței ortodoxe.⁸ Aproape o jumătate de veac – până la moartea sa în 373 – a rămas o stâncă neclintită în mijlocul cumplitei vijelii ariene. Nici exilurile repetate, nici primejdiile numeroase nu l-au putut îndepărta de linia dreaptă a ortodoxiei”, afirmă o mărturie a epocii.

După reabilitarea lui Eusebiu de Nicomedia și revenirea acestuia pe scaunul episcopal, arianismul a cunoscut o nouă ofensivă. Eusebiu a inițiat o campanie de reabilitare a lui Arie și a adresat scrisori lui Atanasie de Alexandria, solicitând reintegrarea acestuia. Refuzul ferm al lui Atanasie a tensionat și mai mult relațiile. Împăratul Constantin, convins de susținători că Arie ar fi renunțat la ideile condamnate la Niceea, l-a chemat să își prezinte personal mărturisirea de credință. În fața împăratului, Arie a dat dovadă de abilitate dialectică și a reușit să lase impresia unei ortodoxii aparente, determinându-l pe Constantin să îi trimită lui Atanasie o scrisoare categorică, prin care îi cerea să îl reprimească pe Arie în Biserică.

Tonul epistolei imperiale era deosebit de dur: „dacă voi afla că ai închis biserica vreunui dintre aceia ce doresc să intre, voi trimite pe cineva care să execute poruncile mele, care te va destitui și te va alunga din țară.” În pofda acestei amenințări directe, Atanasie nu a cedat și a refuzat să îl reintegreze pe Arie, fapt ce i-a atras mânia împăratului. Constantin, deși nu a

8 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, p.227.

acționat imediat, nu a uitat afrontul. Astfel, prin intrigile adversarilor săi, în special ale meletienilor, Atanasie a fost destituit și trimis în exil la Treves, în Galia, în timp ce Arie era reprimat în Biserică cu un sentiment de triumf.⁹

Totuși, reabilitarea lui Arie a fost efemeră. La scurtă vreme după întoarcerea sa din exil, Arie a murit subit, în condiții relatate de surse contemporane ca fiind dramatice și considerate de unii drept o pedeapsă divină. În paralel, alți opozanți ai arianismului, precum Marcell din Ancyra, au fost marginalizați, ceea ce a accentuat fragilitatea ortodoxiei niceene în acei ani. În 336, la venerabila vârstă de 98 de ani, a trecut la cele veșnice episcopul Alexandriei, Alexandru, lăsându-l pe Atanasie, chiar și în exil, drept ultima mare redută împotriva ereziei lui Arie.

Sinodul I de la Niceea

Prima contestare oficială a ereziei lui Arie are loc la primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325), sinod recunoscut în mod universal de către Bisericile primelor veacuri ca moment de referință în definirea credinței ortodoxe. În absența acestui sinod, controversa ariană nu ar putea fi înțeleasă în profunzimea ei, deoarece hotărârile niceene au constituit punctul de plecare pentru formularea dogmatică a raportului dintre Tatăl și Fiul.

La lucrările conciliului au participat reprezentanții celor mai importante scaune episcopale ale creștinătății¹⁰: Antiohia, Ierusalim, Constantinopol, Alexandria și Roma – aceasta din urmă prin intermediul a doi delegați trimiși de papa Silvestru. Această participare largă a conferit sinodului caracterul său ecumenic și autoritatea recunoscută ulterior în întreaga lume creștină.

Cu toate acestea, informațiile de care dispunem cu privire la desfășurarea efectivă a sinodului sunt limitate și fragmentare, fiind transmise prin intermediul unor cronici târzii și al relatărilor polemice. Istoricii eclesiastici, precum Eusebiu al Cezareei sau Atanasie al Alexandriei, oferă date prețioase, dar adesea încărcate de accente apologetice. Astfel, reconstrucția exactă a dezbaterilor rămâne o sarcină complexă pentru cercetătorii contemporani.

9 Ioan Bunea, *Fenomenologia Conștiinței Morale*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010, pp. 39-41.

10 Leslie Brubaker, *Memories of Elena: Patterns of Imperial Female Matronage in the Fourth and Fifth Centuries*, în Liz James, ed., *Women, Men and Eunuchs: Gender in Byzantium*, Londra 1997, pp. 51-57.

Cert este că la Niceea a fost definită cu claritate dogma Sfintei Treimi, prin consacrarea termenului *homoousios* („de o ființă”) pentru a exprima egalitatea și unitatea Fiului cu Tatăl. Totodată, sinodul a afirmat identitatea Bisericii ca „una, sfântă, sobornicească și apostolică (catolică)”, punând bazele unei eclesiologii comune. Aceste hotărâri au reprezentat nu doar un răspuns punctual la erezia ariană, ci și un moment constitutiv în dezvoltarea tradiției dogmatice a Bisericii universale.

Constantin cel Mare și implicarea sa:

Victoria lui Constantin asupra lui Maxențiu, la 28 octombrie 312, marchează un moment de cotitură nu doar în istoria politică a Imperiului Roman, ci și în evoluția creștinismului.¹¹ După căsătoria cu Fausta, sora lui Maxențiu, Constantin devine cumnatul rivalului său, iar confruntarea de la Podul Milvius se încarcă de o semnificație simbolică aparte. Potrivit tradiției, înaintea luptei decisive, Constantin a avut parte de o vedenie divină: semnul crucii, însoțit de literele grecești Chi și Rho (primele litere ale cuvântului *Christos*), precum și de inscripția „Εν τούτῳ νικά” (*en touto nika*), redată în latină prin *In hoc signo vinces* – „prin acest semn vei învinge”. Deși încă păgân și influențat de mentalități superstițioase, Constantin a interpretat vedenia ca o garanție divină a victoriei și a ordonat ca simbolul să fie înscris pe scuturile soldaților. În urma bătăliei, Maxențiu a pierit înecat în Tibru, iar Constantin a intrat triumfător în Roma, unde a fost proclamat Augustus al Occidentului.

Victoria este atribuită de Constantin Dumnezeului creștin, iar acest fapt deschide o nouă etapă pentru comunitățile creștine: acordarea de privilegii și libertăți, consacrate prin Edictul de la Milano (313). Deși creștinismul nu devine încă religie oficială, statutul său se schimbă radical, trecând de la o religie persecutată la o confesiune protejată și sprijinită de autoritatea imperială. Constantin însuși se va percepe, treptat, ca instrument al providenței divine, chemat să apere și să garanteze unitatea Bisericii. Totuși, implicarea sa directă în treburile ecleziiale va genera, pe termen lung, tensiuni, deoarece împărații romani nu vor ezita să intervină în chestiuni de doctrină și disciplină bisericească.

11 Barnes Timothy David, *Constantine: Dynasty, Religion and Power in the Later Roman Empire*, Chichester, Wiley-Blackwell 2011, p. 79.

Contextul arian accentuează aceste tensiuni.¹² Propovăduirea lui Arie a provocat o veritabilă criză religioasă: comunitățile s-au împărțit, episcopii s-au anatemitizat reciproc, iar unitatea Bisericii părea grav amenințată. În acest climat, Constantin, dornic să asigure pacea imperiului său pe plan religios și social, decide să convoace primul sinod ecumenic. Inițiativa este a împăratului însuși, fără dovezi că episcopul Romei ar fi fost consultat în mod prealabil.

Eusebiu de Cezareea, martor al evenimentelor, descrie astfel hotărârea imperială: „Deoarece dorea să combată dușmanul invizibil al Bisericii, Constantin a întrunit falanga lui Dumnezeu, conciliul ecumenic, convocând de urgență episcopii de pretutindeni prin scrisori pline de respect.” Împăratul a suportat cheltuielile legate de transportul și cazarea episcopilor, iar la Niceea nu doar că a prezidat lucrările, dar a și rostit discursul inaugural. Potrivit lui Ilarie de Poitiers, numărul participanților a fost de 318, cifră păstrată în tradiția bisericească. În ziua deschiderii conciliului, episcopii și-au ocupat locurile după rang, într-o atmosferă solemnă. Constantin¹³, conform relatării lui Eusebiu, a intrat în adunare „ca un înger al lui Dumnezeu”, imagine ce a rămas emblematică pentru modul în care a fost perceput rolul său de garant al unității bisericești.

Judecarea lui Arie

Dezbaterile de la Sinodul de la Niceea au condus la examinarea atentă a învățăturii lui Arie, pe care episcopii și clericii prezenți au socotit-o incompatibilă cu tradiția apostolică și cu mărturisirea de credință a Bisericii. În consecință, Arie a fost afurisit și anatemitizat, împreună cu adepții săi. Pentru a asigura unitatea eclezială, participanții au redactat o formulă de credință comună, menită să fie acceptată și utilizată de toate Bisericile locale. Documentul, cunoscut ulterior ca *Simbolul niceean*, a fost semnat de marea majoritate a episcopilor, cu excepția a cinci, toți discipoli ai lui Arie, printre care s-a numărat și Eusebiu de Nicomedia. Aceștia au fost supuși la rândul lor anatimizării prin cinci anateme distincte, menite să delimiteze clar ortodoxia de erezie.

12 Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman, o antologie de la apogeul imperiului până la sfârșitul domniei lui Iustinian*, București, Humanitas 2018, p. 276.

13 Barry Strauss, *Zece Cezari Împărații romani de la Augustus la Constantin cel Mare*, Iași, Polirom 2021, p. 305.

După condamnarea oficială, scrierile lui Arie au fost arse, fapt care explică absența aproape totală a surselor directe cu privire la gândirea sa. Ceea ce știm despre doctrina ariană provine în mare parte din relatările adversarilor săi teologici, în special Atanasie al Alexandriei, ceea ce face dificilă o reconstrucție obiectivă și completă a pozițiilor lui Arie. Totuși, doctrina sa este condensată în lucrarea *Thalia*, un poem de factură populară, compus în hexametri, care a circulat intens și a fost receptat cu ușurință de credincioșii simpli.¹⁴

Termenul *Thalia*, ce poate fi tradus prin „banchet” sau „ospăț”, trimite la un gen literar asociat cântecelor simpoziale păgâne, fapt care accentuează caracterul inovator, dar și controversat, al metodei lui Arie. El a folosit o formă accesibilă și melodioasă pentru a transmite concepte teologice complexe, ceea ce a sporit impactul mișcării ariene asupra maselor. Criticii săi contemporani au remarcat asemănarea dintre statutul lui Arie în cadrul mișcării ariene și rolul lui Mani în cadrul maniheismului: „În locul lui Hristos, la ei (arieni), este Arie, precum Mani la maniheeni.” Această comparație subliniază caracterul sectar și centrifugal al arianismului, văzut ca o mișcare ce substituie persoana lui Hristos cu cea a unui lider carismatic.

Concluzii

În concluzie, putem afirma că erezia lui Arie a generat consecințe profunde atât în plan religios, cât și în plan social. Propovăduirea sa a produs fracturi vizibile în viața comunităților creștine, ducând la dezbinări între episcopi și la tulburări în sânul Bisericii. Intervenția puterii imperiale, deși motivată de dorința de unitate, nu a adus o soluție definitivă, ci a accentuat confuzia, introducând un precedent periculos al amestecului autorității politice în chestiunile doctrinare.

Deși Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325) a formulat în termeni clari dogma consubstanțialității Fiului cu Tatăl și a condamnat arianismul, hotărârile sale nu au reușit să eradiceze definitiv erezia. Mișcarea ariană s-a dovedit surprinzător de rezilientă, influențând nu doar dezbaterile teologice ulterioare, ci și politica imperială din secolele IV–V. Persistența ei demonstrează că problematica teologică a Sfintei Treimi – raportul dintre

14 Ioan-Gheorghe Rotaru, „Libertatea religioasă – temelie a demnității umane”, în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, Casa de editură „Viață și Sănătate”, București, 2013, pp. 210-215.

Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt – rămâne una de o complexitate deosebită, care a necesitat și continuă să necesite reflecție și aprofundare.¹⁵

Arianismul, deși condamnat de Biserică, și-a lăsat amprenta asupra istoriei creștinismului, constituind un prilej de clarificare dogmatică, dar și un avertisment cu privire la pericolele interpretărilor unilateral raționaliste ale misterului divin. Prin urmare, impactul ereziei ariene nu se reduce doar la un episod din istoria Bisericii, ci se regăsește și astăzi ca reper negativ în reflecția teologică asupra Sfintei Treimi.

Bibliografie

- ✦ ALCORN, Randy, *În sfârșit acasă*, Editura Hypogrammos, Oradea, 2007.
- ✦ BARNES, Timothy David, *Constantine: Dynasty, Religion and Power in the Later Roman Empire*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2011.
- ✦ BRUBAKER, Leslie, *Memories of Elena: Patterns of Imperial Female Matronage in the Fourth and Fifth Centuries*, în Liz James, ed., *Women, Men and Eunuchs: Gender in Byzantium*, Londra, 1997.
- ✦ BUNEA, Ioan, *Fenomenologia Conștiinței Morale*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010.
- ✦ ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase* vol IV, Editura Polirom, București, 2007.
- ✦ ELIADE, Mircea, *The Sacred and the Profane*, Harper Collins Publishers Press, New York, 1957.
- ✦ EUSEBIU de Cezareea, *Viața împăratului Constantin și alte scrieri*, București, Basilica, 2012.
- ✦ GIBBON, Edward, *Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman, o antologie de la apogeul imperiului până la sfârșitul domniei lui Iustinian*, București, Humanitas, 2018.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Key aspects of the Freedom of Conscience", în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Editions IARSIC, Les Arcs, France, 2016, pp.30-37.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, "Libertatea religioasă – temelie a demnității umane", în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Ma-*

¹⁵ Ioan-Gheorghe Rotaru, "Key aspects of the Freedom of Conscience", în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Editions IARSIC, Les Arcs, France, 2016, pp. 30-37.

nual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă, Casa de editură "Viață și Sănătate", București, 2013, pp. 210-215.

- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renașterea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.
- ✦ SCHAUERMANN, William, *The End of Law*, Oxford University Press, Oxford, 2019.
- ✦ SORABJI, Richard, *The Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*, Editura Routledge, Aldershot, 2006.
- ✦ STRAUSS, Barry, *Zece Cezari Împărații romani de la Augustus la Constantin cel Mare*, Iași, Polirom, 2021.